

Catalog selectiv I

INSCRIPTIILE PE ICOANE ROMÂNĚȘTI DIN SECOLUL AL XVI-LEA

Istoric de artă dr. Marina Sabados

Slavist (verificarea inscripțiilor, traducerea lor și identificarea surselor literare): dr. Ruxandra Lambru

MOLDOVA

1. *Duminica tuturor sfinților*, ante 1514, pictată de monahul Amfilofie și cumpărată de Pașco din Vama. Icoană provenind de la biserica de lemn Înălțarea Domnului din Vama de Jos, com. Vama, jud. Suceava; în prezent la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

a) Inscripții pe fața icoanei, la partea superioară a registrelor

II și III – identificarea grupurilor de sfinți:

r.II: „Ли(к) пр(а)п[р]д[о]бны(х) ш(т)цъ” (Ceata preacuvioșilor părinți); „Ли(к) с(в[л]т)ы(х) ап(осто)лъ” (Ceata sfinților apostoli); „Ли(к) пр(о)р[о]чъскыи” (Ceata prorocilor); „Ли(к) патриар(х)шескыи(и)” (Ceata patriarhilor); r.III: „[Лик

п]р[к]п[р]д[о]бны(х) же(нъ)” (Ceata preacuvioaselor femei); „Ли(к) с(в[л]т)ы(х) ц[а]рени” (Ceata sfinților împărați); „Ли(к) с(в[л]т)ы(х) м[ж]ч(н)и(къ)” (Ceata sfinților mucenici); „Ли(к) с(в[л]т)ы(х) м[ж]ч(н)и(ц)ъ же(нъ)” (Ceata sfintelor mucenițe femei).

b) Inscripție pe spatele icoanei – referitoare la numele pictorului și la cel al cumpărătorului icoanei: „† Сїе иконѣ писа мона(х) Ямфилофїи ѿ молдате ~ кзпи Пашко ѿ лиїа(х) въ лѣ(н) · љ · к · в · м[к]ц(ъ) юнїа · љ” (Această icoană a pictat-o monahul Amfilofie de la Moldova (?). A cumpărat Pașco din Vama la anul 7022, luna iunie, 6.)¹

¹ Cf. Marina Ileana Sabados, *Une icône moldave inconnue du commencement du XVIe siècle*, în *RRHA.BA*, XXVIII (1991), p. 3–10, ref. p. 3.

2. *Sfinții arhangheli Mihail și Gavriil, 1525–1527* ², donată de vistiernicul Toader. Icoana provine de la biserica de lemn din Mășcătești, com. Dobreni, jud. Neamț; azi la mănăstirea Secu, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iași, jud. Neamț.

a) Inscripții pe aureolele arhanghelilor, indicând numele acestora: „Ар Ми[ха]иль”, „Ар Гавриилъ” (Ar. Mihail, Ar. Gavriil).

b) Inscripție de danie, la baza icoanei: „† М[о]лова раба Б[о]жїа пана Тоде(р) висте(р) [ни]ка” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Toader vistiernic).³

3. *Soborul preacuvioaselor femei* (ilustrarea stanței a XIX-a din Imnul Acatist), icoană din al doilea sfert al sec. XVI, donată de monahia Steliana?/ Stefana ? și o călugăriță neidentificată. Conform tradiției, icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. De la începutul sec. XX, se păstrează la mănăstirea Agapia, jud. Neamț.

a) Inscripții în câmpul icoanei, identificând scena și numele lui Dumnezeu Tatăl și al Sf. Duh: „Съборъ пр[к]п[о](д)[о]бны женамъ” (Soborul preacuvioaselor

femei); „Вѣѣхѣ Дѣнь” (Cel Vechi de Zile), „Сѣѣ Дс(х)” (Sf. Duh).

b) Inscripție de danie pe rama de jos a icoanei, păstrată fragmentar: „† Прї[и]ми, Гї, мовѣж сїж. Написаниж ѡ иконѣ ѡт раба Б(о)жїа, мвнѣхил Сте[фа?/лиа?]на ї раба Б(о)[жїа] ... мв[нѣхил]” (Primește, Doamne, ruga aceasta. Zugrăvirea icoanei de roaba lui Dumnezeu monahia Stefana?/ Steliana? și roaba lui Dumnezeu ...(?) monahia).⁴

² Date sugerate de perioada în care boierul Toader a ocupat funcția de vistiernic în Sfatul țării (Nicolae Stoicescu, *Dicționar al marilor dregători din Țara Românească și Moldova. Sec. XIV–XVII*, Editura enciclopedică română, București, 1971, p. 331.

³ Cf. M.I. Sabados, *La peinture d'icônes au temps de Pierre Rareș*, în *RRHA.BA*, XXXI (1994), p. 29–71, ref. p. 68.

⁴ Cf. *ibidem*. Vezi și eadem, *Deux icônes moldaves du XVIe siècle illustrant le Xe oikos de l'Hymne Acathiste*, în *RRHA.BA*, XXXV (1998), p. 45–56, ref. p. 45–47.

4. *Schimbarea la Față*, al doilea sfert al sec. XVI. Icoana provine de la schitul Schimbarea la Față din Văleni-Piatra Neamț. Se păstrează în Palatul mitropolitan, Iași. Inscricții în câmpul icoanei desemnând titlul scenei și nume: „ПРЕВРАЖЕНІЕ” (Schimbarea la Față). „Іс Хс”, „Іліа”, „Мо[и](с)[еи]” (Is Hs, Ilie, Moise).

5. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureș, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Sfântul Nicolae*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureș.

a) Inscricții pe ramele verticale, cu numele prorocilor: „Моиси”, „Давїдъ”, „Захарїа”, „М...” (?), (indescifrabil), „Ік...кїд (?)”; „Аронъ”, „Солмонъ”, „Ісаиа”, „Гедешъ”, (indescifrabil), „Вак[s]м” (Moise, David, Zaharia, M...?, ...?; Aron, Solomon, Isaia, Ghedeon, ...?, Avacum).

b) Inscricție de danie la baza icoanei, pe chenar: „Моѡба раба Бжїа пань Лска ѡ Срнсн и подржкн своѡ и чадомь своимь въ лк(т) · з̄ · м̄ · з̄ · м̄ (с)ц̄ь м̄(р) а̄ д̄нь” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu și soția sa și copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1).⁵

6. *Sfântul Nicolae cu scene din viață*, 1539, donată de Pan Luca din Urisiu; icoană împărătească provenind din vechiul iconostas al bisericii Sf. Nicolae din Urisiu de Jos. Se păstra în actualul iconostas al bisericii de lemn Sf. Nicolae, Urisiu de Jos, jud. Mureș, până înainte de 2010, când a fost furată din biserică, împreună cu icoana *Maica Domnului cu Pruncul*; recuperată, se păstrează în prezent la Muzeul de Istorie din Târgu Mureș.

a) Inscricție cu numele sf. Nicolae, în câmpul icoanei: „СВЕТИ НИКОЛАЕ”.

⁵ Cf. Marius Porumb, *Icoanele moldovenești ale bisericii din Urisiu de Jos (jud. Mureș)*, în *SUBB. Series Historia*, fasc. 2 (1973), p. 37–42; M.I. Sabados, *La peinture*, p. 68.

b) Inscripție de danie la baza icoanei, pe chenar: „Молба раба Бжїа пань Лука ѿ Срисиѣ и поддржкне свое и чадомь своимъ въ лѣ(т) · 7̄ · м̄ · 2̄ · м(с)цѣ м̄(р) а̄ днѣ” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Luca din Urisiu și soția sa și copiii săi, la anul 7047, luna martie, ziua 1).⁶

7. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), icoană de procesiune donată în 1549 de pan

Dan vistiernic. Provine de la biserica de lemn din Siliștea, com. Români, jud. Neamț și se păstrează azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, Roman, jud. Neamț.

a) Inscripții pe ramele verticale, desemnând numele prorocilor și texte pe filacterele acestora: „Моисе(и)”, „Срорн/її ж (Ги)/ваш” (Moise, „Vedeți că Domnul vostru” [Ieșire, 16, 29 ?]); „Соломонь”, „Мно/гї дж(ци)/рѣ сѣ” (Solomon, „Multe fete s-au dovedit”

[Pilde 31, 29]); „Єремїа”, „Бѣ на/шгѣи/ бнѣ не(с) (Jeremia, „Dumnezeul nostru...” [text obscur]), „Гедеш(и)”, „Сгнн(д)[є]/іако д/жж(д)ѣ” (Ghedeon, „S-a pogorât precum ploaia” [cf. Ps 71, 6 care trimite la Judec 6, 37–40]); „Захарїа”, „И ви(дх)/єї(с) вѣ/шїї/кѣ зл(т)” (Zaharia, „Și am văzut sfeșnic de aur” [Zaharia 4, 2]); „А[в]аконь”, „Єгда/ прївлї/жїт сѣ/ лѣта” (Avacum, „Căci s-a apropiat anul / anii” [Deuteronom 15, 9 ?]). „Аронь”, pe filacter – „Ти єї/ єренї вѣ/ вѣкї/по чинє/[...]” (Aron, „Tu ești preot în veac, după gânduiala [lui Melhisedec]...” [Ps 109, 4]; pe veșmânt – „нн/нган/кдн/кє/н/р ?”; „Давн(д)”, „Рече/ Гѣ к жмѣ” (David, „Zis-a Domnul către mine”, cf. Ps 2,7; în cazul ultimului cuvânt ar putea fi o greșeală de transcriere, жмѣ în loc de мном); „Исаїа”, „Издє / жєз(л)ѣ / изъ к” (Isaia, „A ieșit mlădiță din [rădăcina lui Iesei]” [Isaia 11, 1]; издє în loc de изидє); „Малахїа”, „тє Б(н)/флє/мє” (Maleahi, „Și tu, Betleeme” [text-sursă Mihea 5, 1, cunoscut și ca paremie la Nașterea Domnului. Există două variante ale acestui text,

⁶ *Ibidem.*

textul de la Mihea 5, 1 : „Și tu, **Betleeme** Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda”, și cel de la Matei 2, 6, care reia profeția din VT într-o altă formulare: „Și tu, **Betleeme** Efrata, deși ești mic între miile lui Iuda”. Aici apare pe filacterul prorocului Maleahi și nu la Mihea); „Иковъ”, „Сїа/ лкс(т) вца ѡтврѣк” (Iacov, „Această scară sprijinită [de pământ]” [Facere 28, 12]); „[Д]аниїлъ”, „[...]рл/[...]л/ [...]не/лже/ ѡ сѣ” (Daniil, 2, 34 ? „piatră tăiată nu de mână”).⁷

b) Inscripție de danie, pe rama de la baza icoanei: „Мольба раба Бжїї пань Дань вел[н]кне вистѣрнїкь и кнехынѣ его Софика·влѣо·З·Н·З·мѣцъ апрї(л)·ѣ” (Ruga robului lui Dumnezeu pan Dan mare vistiernic și a soției sale Sofica, la anul 7057, luna aprilie 15).⁸

8. *Sfânta Paraschiva*, prima jumătate a sec. XVI? Icoană provenind de la biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava și păstrată la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

Inscripție slavonă cu numele sfintei: „Параскывие // Стѣа Пє(т)ка” (Paraschiva / Sfânta Vineri).

9. *Sfântul Nicolae*, mijlocul sec. XVI ? Icoană provenind de la mănăstirea Râșca; se păstrează în muzeul mănăstirii Văratec, jud. Neamț.

Inscripție slavonă – calificativul Sf. Nicolae: „Скоромошникъ” (De grabă ajutor). S-au păstrat incomplet inscripțiile cu numele ierarhilor de pe latura stângă: „сѣы Иол[н]”, „сѣы ...[н]” (?), „сѣы Яфанас[н]”, „сѣы Макари[н]”, „сѣы Спирид[он]” (Sf. Ioan [Gură de Aur], ?, Sf. Atanasie, Sf. Macarie, Sf. Spiridon).

⁷ Inscripțiile de pe filacterele prorocilor au fost traduse de dr. Ruxandra Lambru, care a identificat și sursele literare: (*Context și surse: observații pe marginea a două icoane Hodighitria din Moldova*, comunicare la sesiunea științifică *Text și imagine în pictura românească din secolul al XVI-lea*, în cadrul proiectului PN-II-ID-PCE-2011-3-0336 finanțat de CNCS-UEFISCDI, 10-11 oct. 2013, București.

⁸ Cf. M.I. Sabados, *La peinture*, p. 69.

10. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), a doua jumătate a sec. XVI, donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripția completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*). Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele următoare (nr. 11 și 12). În prezent, la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava, adusă de la

biserica Sf. Nicolae din Câmpulung Moldovenesc.

Inscripție de danie, jos pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „Мо(л)ва [р]ав[а] Бож...” (Ruga robului lui Dumnezeu...).

11. *Deisis*, a doua jumătate a sec. XVI, donată probabil de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată (numele donatorului a fost identificat după inscripția completă a icoanei *Adormirea Maicii Domnului*). Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele nr. 10 și 12. Până în 1936 a făcut parte din colecția particulară Avram Ignătescu din Câmpulung Moldovenesc, cu proveniență necunoscută. În prezent se află la Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, jud. Suceava.

Inscripție de danie, jos, pe chenar, slavonă, păstrată incomplet: „Мо(л)ва раба Божи Тодир[в] Гри(к) в(т) [Ва]и М[жник]” (Rugăciunea robului lui Dumnezeu Todir Gric (Toader Grec?) din Baimănic).

12. *Adormirea Maicii Domnului*, a doua jumătate a sec. XVI, donată de Todir Gric din Baimănic, localitate neidentificată. Icoană împărătească provenind din același iconostas cu icoanele nr. 10 și 11; se păstrează la mănăstirea Sucevița, depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava, adusă de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava.

Inscripții în slavonă: a) numele scenei: „СПЕНИЕ БЦЕ” (Adormirea

Născătoarei de Dumnezeu); b) de danie, jos, pe chenar: „Мѡ(л)ѡа раѡа Бож[и] Тѡдирѡ
Гри(к) ѡ(т) Бѡи Мѡни(к)”.

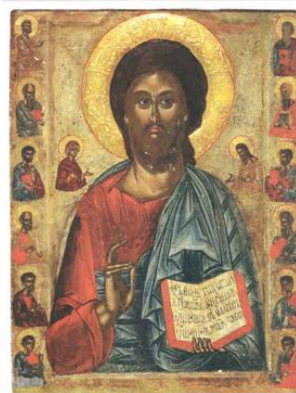
13. *Crucea Răstignirii și simbolurile Patimilor*, icoană de folosință particulară, ultimul sfert al sec. XVI. Colecție particulară din Piatra Neamț.

Inscripții în câmpul icoanei: inițiale și monograme în slavonă – „Ц[арѡ] С[лава]” (Împăratul Slavei); „Гѣ Хѣ Н[и]к[а]” (Iisus Hristos învinge); „ко(п)[иѣ]” (corp); „ѡц[к]ѡѡ” (oțet); „ж[ез]л[г]ѡ” (trestie); „г[во]з[д]иѡ” (cui); „М[ѡ]с[т]р[о] л[овно] р[ан] в[ы]с[т]ѡ” (Locul căpățânii este rai); „Г[лава] ѡд[ама]” (Țeasta lui Adam).⁹

14. *Deisis*, ultimul sfert al sec. XVI. Icoană posibil de tâmplă, de proveniență necunoscută, păstrată azi în muzeul Arhiepiscopiei Romanului și Bacăului, Roman.

Inscripții în limba slavonă:

a) Numele sfinților (parțial ilizibile) – „Гѣ Хѣ”, „[Мр] ѡс”, „Іѡн...”, „Пе(т)[рѡ]”, „Сѡ Іѡ[н]”, „Сѡ [Маркѡ]”, „Фі(л)[ипѡ]”, „[Павѡ]”, „Сѡ М[атеи]”, „[Сѡ] Лс(к)[а]”, „ѡд[р]ѡе[и]”, „ѡм[а]” (Ioan [Botezătorul], Petru, ev. Ioan, ev. [Marcu], Filip, [Pavel], ev. Matei, ev. Luca, Andrei, Toma).

b) Versete din Evanghelia lui Ioan 6, 48–50, redactate incomplet, pe cartea lui Iisus, slavonă – „ѡзѡ ѡсиль/ хлѡ(ѡ)[гѡ]/ живѡ(т)ны(и)/ ѡцѡи ѡшиѡ/ доша ман(н)ѡ// въ пѡстѡнни/ ѡме(р)ѡ(х)шѡ/ сѡ(и) ѡс[т]ѡ хлѡ(ѡ) въ сѡ/хѡдѡ [?]ѡнѡсѡ” (Eu sunt pâinea vieții. Părinții voștri au mâncat mană în pustie și au murit. Pâinea care se coboară din cer este aceea din care [dacă mănâncă cineva nu moare]).

⁹ Victor Brădulescu, *Inițiale și monograme legate de semnul crucii*, în *MO*, XVII, nr. 7–8 (1965), p. 570.

15. *Maica Domnului cu Pruncul* (Hodighitria), sfârșitul sec. XVI. Posibil iconă de tâmplă, provenind de la mănăstirea Pângărați, jud. Neamț, în prezent în colecțiile MNAR, inv. i 444/ 11787.

Inscripții cu numele profeților pe filactere: la stânga – **Моисе**, **Д[а]ви(д)**, **Заха/рхарн/к** (sic!), **Гид[еон]**, **Или[к]**, **Єреми/к** (Moise, David, Zaharia, Ghideon, Iliia, Eremia); la dreapta –

Аро(н), **Соло/мо(н)**, **Исаи[а]**; prorocul Daniil, tânăr, imberb, nu are filacter, ci ține în mâini atributul său, muntele, după care a fost identificat: **Дковъ**, **Ав[а]к(с)/м** (Aron, Solomon, Isaia, [David], Iacov, Avacum).

16. *Deisis*, sfârșitul sec. XVI¹⁰. Mănăstirea Humorului, biserica Adormirea Maicii Domnului, jud. Suceava.

Inscripții originale: **’О Пандо[к]ратор** (Pantocratorul). Numele apostolilor: **Петръ**, **Ма[т]те(н)**, **Ма(р)ко**, **[С]имо(н)**, **[Е]д[р]оломе(н)**, **Павель**, **Іо(н)**, **Лука**, **А(н)дреи**, **Іако(в)**, **[Ф]и(л)п(п)** (Petru, Matei, Marcu, Simon, Vartolomei, Pavel, Ioan, Luca, Andrei, Iacov, Filip).

17. *Maica Domnului cu Pruncul* (Glykophilousa), sfârșitul sec. XVI. Proveniență necunoscută, în prezent la mănăstirea Văratec, jud. Neamț, în muzeu.

Inscripție – titlul scenei: **Цѣлованіе** (Sărutarea).

18. *Sfântul Ioan Botezătorul cu scene din viață*, sfârșitul sec. XVI. Posibil iconă împărătească, provenind dintr-o tâmplă necunoscută¹¹. Se păstrează la mănăstirea Neamț, jud. Neamț, în iconostasul din sec. XVII de la Cetatea Neamțului.

¹⁰ Repictată parțial în ulei, în 1832.

Inscripții: **Сѣни Іѡ Прѣ(д)тѣч** (Sf. Ioan Înaintemergătorul); text pe filacter – **Ге(и) агне(ц) Бѣи·вѣ зє(м)лк и грѣ(х) лирѣ·се азъ ре(ч) гла(с) вѣпницаго вѣ пѣстини·оуготовантє пѣт Гнѣ·прави творитє стъзѣк ег(о)· оужє во и секира при корени дрѣва лижетъ вѣсѣкко оубо дрѣво. (Compozit de texte adaptate: „Iată Mielul lui Dumnezeu”, pe pământ, „[Cel ce ridică] păcatul lumii.” – Ioan 1, 29; Iată eu spun „Glasul celui ce strigă în pustie: Pregătiți calea Domnului, drepte faceți cărările Lui” – Matei 3, 3, Luca 3, 4; „Acum securea stă la rădăcina pomilor și tot pomul [...]” – Matei 3, 10).¹²**

Titlurile scenelor desfășurate pe cele patru laturi:

I. latura superioară – 1. **Рож(д)ество Іѡ** (Nașterea lui Ioan); 2. **Бѣжѣ Илїсавета се младє(н)це(м) вѣ гора(х) и вѣ пещєра(х)** (A fugit Elisabeta cu copilul în munți și în peșteri); 3. **[присѣтавлє(т) агѣль Іѡ вѣ пѣстинѣ** (Îngerul îl duce pe Ioan în pustie); 4. **Іѡ вѣ пѣстинѣ [...]рїсѣтъ се вѣк [...] и съ ско(р)пи** (Ioan în pustie înfățișat cu [fiarele] și cu scorpiile);

II. laturile verticale, stânga–dreapta – 5. **Прїидє агѣль· Гнѣ кѣ Иѡ(н) гѣлѣ гради крѣща** (A venit îngerul Domnului la Ioan [și] i-a spus: mergi să botezi); 6. **пророчє прїиди крѣ(с)ти лѣк** (Proorocule, botează-mă!); 7. **Ѣпосланїє Іѡново вѣ прошенїє** (Trimiterea ucenicilor lui Ioan [la Iisus] cu rugămintе); 8. **Крѣ[щєнїє]** (Botezul [Domnului]); 9. **Многоє пшєницѣ плѣвє да се сожжє(т) ѡгнє(м)** [Mult este grâul, pleava să se arunce în foc – cf. Luca 3, 17]; 10. **[я]зъ зѡ водѡм крѣще ви с грѣдє(т) жє** (Eu unul vă botez cu apă; cel care vine – Matei 3, 11); 11. **Посла Ирод(д) цѣрь вѣсники кѣ Иѡ(н)** (Irod împăratul trimițând la Ioan – Marcu 6, 17); 12. **Ѣбрѣтєнїє чє(ст)ныѣ глава** (Aflarea [a treia] cinstului cap [al sf. Ioan]);

III. latura inferioară: 13. **Недостѡити илѣти Филипа жен врата [сво]єго** (Nu se cuvine să iei pe femeia lui Filip, fratele tău – cf. Matei 14, 4 și Marcu 6, 18); 14. **Бѣвѣ(р)жє(н) вѣ вѣ тѣ[м]ницѣ** (Aruncat în temniță); 15. **Ѣбрѣтєнїє чє(ст)ныє глави Прѣ(д)тѣч** (Tăierea

¹¹ Ipoteză aparținând Constanței Costea, *La sfârșitul unui secol de erudiție: pictura de icoane din Moldova în timpul lui Ieremia Movilă. „Ambianța Suceviței”*, în *AT*, III (1993), p. 77–91, ref. p. 86.

¹² Cf. C. Costea, *La sfârșitul unui secol*, p. 83.

cinstitului cap al Înaintemergătorului); 16. *Счрѣж(д)єніє Иродовѣ* (Ospățul lui Irod); 17. *Обрѣтоше чє(ст)никъ глави въ пала Иродов* (Aflarea cinstitului cap în palatul lui Irod).

19. *Sfântul arhanghel Mihail și Sfânta cuvioasă Parascheva, 1592?* Donată de Nistor, soția sa Sofia și fiii lor. A aparținut bisericii din satul Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava și

se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

Inscripții în slavonă: 1. nume – *Архангълъ Михаил(а), Сѣта Пє(т)ка* (Arhanghel Mihail, Sf. Petca – Vineri); 2. sub personajul culcat sub picioarele arh. Mihail – *попиша еже си и послужѣ*¹³ (A băut [paharul?]); 3. de danie – *М[ольба] рабѣ Бжїю Нисторѣ·Соф[іа] по(д)ружіє и снѣме его въ лѣтѣ 7100 (?)* (Ruga robului lui Dumnezeu Nistor, Sof[ia] și fiii lor, la anul 7100 [?]=1592 ?).

20. *Rugul lui Moise*, sfârșitul sec. XVI. Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Agapia, în depozit. Icoana se încadrează orientării „intelectualiste” a picturii din vremea Movileștilor, prin coroborarea vizuală a iconografiei Întrupării (Maica Domnului–Rug aprins) cu cea a Judecării și Mântuirii (tronul Hetimasiei).

Inscripții în slavonă, referitoare la secvențele ilustrate: 1. la st. sus, cu roșu – *+ Ангѣлъ Гнѣ/принеси·блѣго/вєстирє·Мо(и)си/ ѡ ври* (Îngerul Domnului binevestește lui Moise despre [?]); 2. la dr. sus, cu roșu – *Моиси/ ѡвида(н)/ гы(с) блѣт/хи зако(н)/ дї скри/жал* (Moise primește de la Domnul Vechiul Testament 14 Table); 3. la st., zona de mijloc, cu alb – *Вїдѣл Мо(и)си ѡ Синаѣ* (A văzut Moise din [muntele] Sinai).

¹³ La Bis. Sf Treime–Cozia, în naos, tot la sf. arh. Mihail, apare inscripția *Пии чашѣ еже послужѣ* (Bea paharul pe care l-a băut), sursă neidentificată de Ioana Iancovescu.

21. *Sfinții Trei Ierarhi*, 1599 (?). Provine din biserica de lemn a schitului Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Agapia, în depozit.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfinților – **СѢСЫ ГРІГОРИЕ БРѢСЛВО** (Sf. Grigore de Dumnezeu Cuvântătorul), **СѢСЫ ІУ(Н) ЗЛАТОУСѢТЬ** (Sf. Ioan Gură de Aur), **СѢСЫ ВАСИЛІЕ ВЕЛИКІЕ** (Sf. Vasile cel Mare); 2. pe spatele icoanei, însemnare în scriere cursivă, ilizibilă, încheiată cu – **ѠѢ ꙗꙗꙗ** (anul 7107 = 1599).

22. *Sfinții apostoli Toma și Marcu*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și următoarele patru icoane, nr. 23–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților pentru jud. Suceava.

Inscripții: 1. numele apostolilor – **ѠѢ** (Toma), **М(АР)КО** (Marcu); 2. inscripție de donație – **СИА МОЛЕНИЕ СЪПВОРИ МНХАНИ И ПОДРЪЖИЛИА (sic!) ЕГО ВѠРА В[?]** **ЗА СВОИ Д[С]ШИ И ЗА Д[С]ША РОДИТЕЛѢ СВОЗВО**¹⁴ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

23. *Sfinții apostoli Andrei și Luca*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele nr. 22, 24–26). Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților pentru jud. Suceava.

Inscripții: 1. numele apostolilor – **ЯН(А)РЕ[Н]** (Andrei), **ЛУ(К)[А]** (Luca); 2. inscripție de donație – **СИА МОЛЕНИЕ СЪПВОРИ (sic!) МНХАНИТЬ И ПОДРЪЖИЛ ЕГО ВѠРА В[?]** **ЗА СВОИ Д[С]ШИ И [ЗА] Д[С]ША РОДИТЕЛѢТ (sic!) СВОЗ[Г]О**¹⁵ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, să fie pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

¹⁴ În ultimele două cuvinte, aveam de-a face cu scrierea eronată a literelor *я*, pentru *ѣ*, și *к* pentru *г*.

¹⁵ Ca în cazul icoanei anterioare, nr. 22, aveam de-a face cu scrierea eronată a literei *я*, pentru *ѣ*.

24. *Maica Domnului și Sfântul arhanghel Gavriil*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele nr. 22, 23, 25, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici a fost transferată de la Muzeul Național de Artă al României, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – $\text{Ар}(\chi)\text{гѣлм Гаврі[ль]}$ (Arhanghel Gavriil), $\text{Мр } \Phi\text{г}$; 2. inscripție de donație – $\text{Снл моленне сътворн Мнхналъ и поддржнл его Елр[а]} за свон д[с]ши и за д[с]шл роднпэлк свозго$ ¹⁶ (Această rugăciune au făcut-o Mihail și soția lui Vera, pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

25. *Sfinții apostoli Pavel și Matei*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele nr. 22–24, 26). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici a fost transferată de la Muzeul Național de Artă al României, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – Павε(л) (Pavel), М[а](ϕ)[ен] (Matei); 2. inscripție de donație – $\text{Снл моленне сътворн Ма[?]а и поддржнл его Софроннл и Фтагвдоснъ[?]} за свон д[с]ши и за д[с]шл род[нпел]к свозго$ ¹⁷ (Această rugăciune au făcut-o M[...?] și soția lui Sofronia și Teodosia (?), pentru sufletele lor și pentru sufletele părinților lor).

26. *Sfinții diaconi Parmena și Nicanor*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Icoană de tâmplă din friza *Marea Deisis* (din aceeași friză provin și icoanele nr. 22–25). Provine din Moldova de nord (probabil de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava) și se păstrează la Muzeul de artă din cadrul Complexului Muzeal Național „Moldova”, Iași; aici

¹⁶ Ca în cazul icoanelor nr. 22 și 23, s-a scris eronat litera з , pentru ε .

¹⁷ Aceeași confuzie de redactare, ca în icoanele nr. 22–24: litera з , pentru ε .

a fost transferată de la Muzeul Național de Artă al României, care a achiziționat-o în 1966 de la Vera Veslovschi Nițescu din București.

Inscripții: 1. numele – Па[р]мѣ(н)[а]¹⁸ (Parmena), Никанѣ[а]¹⁹ (Nicanor); 2. inscripție de donație – [Снѣ м]олѣніе сътвори Маѣ[?]н(х) и подрѣжѣк его Марика (Această rugăciune au făcut-o Мах[...?] și soția sa Marica).

27. *Iisus arhieru pe tron*, sfârșit sec. XVI–început sec. XVII. Provine de la biserica de lemn (1776) din Vânători–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Secu, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Iașilor, jud. Neamț.

Inscripție în slavonă, pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: Язъ е[и]мъ с[вѣ]тъ мнрѣ// ходѣ по мнѣ и не имать (Eu sunt Lumina lumii; [cel ce Îmi] urmează Mie [nu va umbra în întuneric], ci va avea [lumina vieții]. Ioan 8, 12).

28. *Cinci sfinți mucenici*, în jurul anului 1600. Se află la MNAR, inv. i1426/72606, și este posibil să provină de la mănăstirea Sucevița.²⁰

Inscripție în slavonă: Сѣи мѣнѣкѣ (Sfinții mucenici).

29. *Sfinții Ierarhi Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur și Nicolae*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de monahul Martirie. Se află la MNAR, fiind achiziționată din București în 1966.

Inscripții în slavonă: 1. numele sfinților – Васіліе Ееліікѣ, Іоан(н) Зла(н)ч(с)[т], Сѣи Нїколае (Vasile cel Mare, Ioan Gură de Aur,

¹⁸ Redactare eronată: litera з, pentru є, ca în inscripțiile icoanelor nr. 22–25.

¹⁹ Formă locală pentru Nicanor; vezi și al doilea iconostas de la Văleni–Piatra Neamț, friza *Marea Deisis*, icoana *Diaconii Parmena și Nicanul*.

²⁰ Corina Nicolescu, *Icoane vechi românești*, București, 1976, cat.nr. 22, afirmă această proveniență, conducându-se probabil după analogiile stilistice făcute de I.D. Ștefănescu, *L'évolution de la peinture religieuse en Bucovine et en Moldavie depuis les origines jusqu'au XIXe siècle*, texte, Paris, 1928, p. 69–70, când vorbește despre „atelierul” de pictură de la Sucevița. De altfel, I.D. Ștefănescu precizează că a găsit icoana (înainte de 1928, anul publicației) în posesia Pr. Constantin Mătasă, cunoscutul preot-arheolog din Piatra Neamț.

Sf. Nicolae); 2. de danie, la baza câmpului central – *Сїл · ікон(а) · мѣлѣ · равъ · Бжїи · мона(х) · Млртурїе* (Această icoană [este] rugăciunea robului lui Dumnezeu, monah Martirie).

30. *Deisis*, începutul sec. XVII (ante 1612)²¹. Icoană împărătească provenind, ca și cea de la nr. 31, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (cst. 1385/5035).

Inscripție în slavonă pe cartea deschisă din mâna lui Iisus: *Язъ есьмь дверь / мною ацрѣ кто въ нидеть спе / тсе · и въ ниде / ть и изыдетъ / и пакитъ вьрѣц (ет)* (Eu sunt ușa: de va intra cineva prin Mine, se va mântui; și va intra și va ieși și pășune va afla. – Ioan 10, 9).

31. *Sfânta Treime Noutestamentară*, (ante 1612)²². Icoană împărătească provenind, ca și cea de la nr. 30, de la mănăstirea Vizantea, jud. Buzău, de unde a fost transferată la Episcopia Buzăului. Icoana se află în prezent în custodie la MNAR (cst. 1384/5034).

Inscripții în slavonă: 1. titlul scenei – *Бъзвнженїи* (Înălțarea); 2. nume – (în dreptul lui Savaot, o lacună pictură), и *Синъ* (și Fiul), deasupra porumbelului *Дхъ* ([Sfântul] Duh), *Адамъ* (Adam), *Ива* (Eva); numele sfinților, păstrate parțial, la stânga

– 1) lacună pictură, 2) *Гр(и)горїе* (Grigorie), 3) *Ипатїе* (Ipatie), 4) *Фклї* (?), 5) *Панкратїе* (Pangratic), 6) *[Сте?]фан* (Ștefan [arhidiacon]); la dreapta – 1) *Іѡ* (Ioan), *Фѡфїл* (Teofil), *А(н)[а]стамї[е]* (Anastase?), *Пахомї[е]* (Pahomie), *Та(н)донїе* (?), *Пр(о)хор* (Prohor [diacon]); 3. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – *Язъ ес[и]мь свѣт вьсмих мирѡ вьжесми прѣжди вьск вьки* (Eu sunt Lumina a toată lumea, care s-a aprins înainte de toți vecii – cf. Ioan 8, 12).

²¹ Dată înscrisă în pomelnicul mănăstirii Vizantea, de unde provine icoana (v. Melchisedec [Ștefănescu, episcopul], *Notițe istorice și archeologice*, București, 1885, p. 103–104).

²² *Ibidem*.

32. *Deisis*, primele două decenii ale sec. XVII, donată de mitropolitul Anastasie Crimca. Mănăstirea Agapia, colecția muzeală, depozit.²³

Inscripții în slavonă: 1. numele apostolilor de pe ramele laterale – **Петрѡж** (Petru), **Іѡѡ** (Ioan), **Лѡка** (Luca), **Андрѣи** (Andrei), **[Е]арѡолом(ѣи)** (Vartolomei), **Фѡма** (Toma); **Павѣ(а)** (Pavel), **Матѣи** (Matei), **Марко** (Marcu), **Симо(н)** (Simon), **Іако(в)** (Iacov), **Фили(п)** (Filip); 2. text pe cartea deschisă din mâna lui Iisus – **Язкъ ес[и]мъ с/вѣѣ м[и]р[с] / хѡдѣи по/ мнѣ и не и/[мать хѡ//ди]ти въ т/мнѣ нѣ и/мать свѣ/тъ живот/ьнѣи рѣ**²⁴ („Eu sunt Lumina lumii; [cel ce] Îmi urmează Mie nu va umbla în întuneric, ci va avea lumina vieții.” Ioan 8, 12); 3. text de danie pe rama inferioară – + **Сѣѡ ѡкона сѣтворѣи кѣ митрополи(т) · Ан[д](е)тасѣѣ ѡ Сѡчкѣ(с)к[ѣ]** („Această icoană a făcut-o domnul mitropolit Anastasie de la Suceava”).

33. *Sfinții împărați Constantin și Elena*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Văratec.

Inscripția numelor: **Кѡстатѣиѣ цѣрь, Илѣнѣ** (Constantin împărat, Elena).

34. *Sfânta Paraschiva cu mucenițe și cuvioase*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de Frosina cu copilul ei și Maria. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).

Inscripții în slavonă: 1. numele sfintei – **Сѣѡ прѣѡбѣѡна Параскѣѡвѣѡ** (Sfânta preacuvioasa Paraschiva); 2. numele îngerilor care susțin coroana Sf. Parascheva – **Мн(х)[аил], Гѡ** (Mih[ail], Ga[vriil]); 3. numele cuvioaselor și mucenițelor – (la st.) **Сѣѡ Бѣрѣѡзѣѡ** (Sf.

²³ Transcrierea inscripțiilor s-a făcut în anii 90 ai sec. XX. În prezent, icoana este acoperită cu foiță japoneză pentru protejarea stratului pictural, foarte fragilizat, care împiedică studiul icoanei.

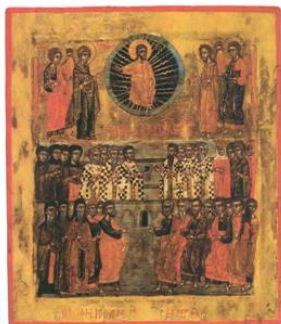
²⁴ Ultimele două litere reprezintă probabil începutul versetului următor: **рѣша во елѣѣ фарисѣѣ** „De aceea fariseii I-au zis” (Ioan 8, 13).

Chiriachi?), *Сѣа Дросиѡї* (Sf. ?), *Сѣа Варвар[а]* (Sf. Varvara), *Сѣа Мѣ(ла)χїа* (Sf. Melania?); (la dr.) *Сѣа Иринї* (Sf. Irina), *Сѣа Февронї* (Sf. Fevronia), *Сѣа Хѣнїа* (Sf. Xenia), *Марїа Ер(и)п(т)ѣ* (Maria Egipte[anca]); 4. textul daniei, sub pedestal – +*Мол[ь]ба раба Бжїа·Фржсина·и чадъ и Марїа* („Ruga roabei lui Dumnezeu Frosina și copilul și Maria”).

35. *Sfânta Paraschiva*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de fiul popii Procopie. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Bistrița (jud. Neamț).

Inscripții în slavonă: 1. numele sfintei – *Сѣа Параскиви* (Sf. Paraschiva); 2. text de danie, pe bordura ramei inferioare – + *М[оль]бѣ раба Б[ожї]и [?]с[?]ѣ снѣ пш(п) Прокопѣ* („Ruga robului lui Dumnezeu [?], fiul popii Procop[ie]”).

36. *Duminica tuturor sfinților*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Se păstrează în colecțiile MNAR, inv. 2235/67958.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei – *Недѣла въсѣх(х) свѣх(мих)* (Duminica tuturor sfinților); 2. denumirea „coșurilor” de sfinți – (rII) *пѣкнодомни* (sic!) *патриаршъ, мѣроносци* (sic!) (preacuvioșii patriarhi, mironosițe), (rIII) *пр(ѣ), ап(ѣ)* (proo[roci], apo[stoli]); 3. inscripție de danie, pe chenarul inferior, foarte deteriorată, dificil de reconstituit – +

[...] *икон[...]* *ри пра[...]*.

37. *Izgonirea din Rai*, 1613, donată de monahia Doroda. Se află la schitul Văleni–Piatra Neamț. Ca și *Rugul lui Moise* (nr. 20) icoana se încadrează orientării „intelectualiste” din arta ilustrării manuscriselor din epoca Movileștilor.²⁵

²⁵ Vezi C. Costea, *La sfârșitul unui secol*, p. 88–89. Cf. M.I. Sabados, *Din nou despre „comoara” de icoane de la Văleni–Piatra Neamț*, în *SCIA. AP*, 44 (1997), p. 3–32; ref. p. 23–25, fig. 20.

40. *Iisus – Împăratul Slavei*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni/ Bistrița Neamț.

Inscripții în slavonă:

1. Titlul, pe cadrul superior – **СѢНІКЪ ХВО** (Coborârea lui Hristos).
2. Referitoare la scenă, (pe cruce) – **И·Н·Ц·Р** (Iisus Nazarineanul Regele Iudeilor)²⁶, **Іс Хс** și **Мр ѿ**; (în câmpul icoanei) – **коп** (lance), **тр** (trestie, prescurtarea de la tr'st, trestie); (în dreptul îngerilor) – **ѿ Г** (ar[hanghelul] G[avriil]) și **ѿ М** (ar[hanghelul] M[ihail]).
3. Text de danie, pe cadrul inferior – **Сїе икони сѣтвори [...] ѿ [...]** (Această icoană a făcut-o ... [lacune pictură]).

41. *Sfântul Ilie în pustiu*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Donată de o anume Ana (?). Aparține grupului de icoane din vremea Movileștilor de la schitul Văleni–Piatra Neamț. Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – **СѢы Илїа пророкъ** (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie – **Сїе [...]** сѣтвори **Анна**²⁷ (Această [icoană] a făcut-o Anna <?>).

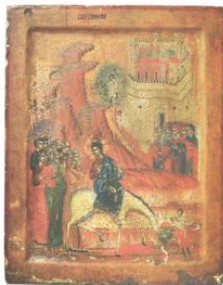
42. *Sfântul Ilie în pustiu*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de un anume Petrea. Provine de la biserica din Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se află la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava. Icoana este aproape identică cu cea de la Văleni–Piatra Neamț. Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului – **СѢы Илїе проро(к)** (Sfântul Ilie prorocul); 2. de danie, pe cadrul inferior – **Сїе [...]** **Петрѣ** [...] **анна его** (Această [...] Petrea [...] lui).

²⁶ Ultimele două litere sunt probabil prescurtarea de la **цар** (împărat), ultima literă, care trebuia să desemneze cuvântul „iudeilor”, lipsind.

²⁷ Ultima literă este incomplet conservată; pare să fie „a”.

43. *Întâmpinarea Domnului*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. MNAR București, inv. i 1218/70350 (achiziționată din București, în 1960).

Inscripție în slavonă pe filactera prorociței Ana: **СѢИ МААДЕНЕЦЪ СТЪРЪЖ(Д)АЕ НВѢИ ЗЕМЛЕ** (Acest prunc va adevări cerul și pământul)²⁸.

44. *Intrarea în Ierusalim*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Muzeul „Arta Lemnului”, Câmpulung Moldovenesc, inv. 806/1691; anterior a aparținut Liceului „Dragoș Vodă” din aceeași localitate, fiind transferată la muzeu în 1949.

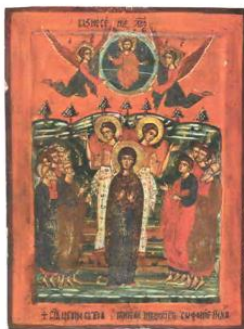
Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: **ЦѢКТОНОСИЕ** (Aducerea florilor/ Floriile).

45. *Prinderea lui Iisus*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Schitul Văleni–Piatra Neamț.

Inscripție în slavonă, pe cadrul superior, titlul icoanei: **ПРѢДАНІЕ ХВѢ** (Predarea lui Hristos).

46. *Coborârea de pe cruce*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află la mănăstirea Văratec, jud. Neamț.

Inscripție în slavonă, titlul icoanei: **СНѢКІЕ ХВѢ** (Coborârea lui Hristos).

47. *Înălțarea Domnului*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de Gligorie, soția sa Sofonie (Sofronia) și copiii lor. MNAR București, inv. i 1230/ 71962; achiziționată din București în 1966.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – **ВЪЗНЕСЕНІЕ ХВѢ** (Înălțarea lui Hristos); 2. de danie, pe cadrul inferior – **СІА ИКОНА СЪТВОРИ ГЛИГОРИЕ И ПОДРОЖІ ЕГО СѢФОНІЕ И**

²⁸ *Arta din Moldova de la Ștefan cel Mare la Movilești*, catalog de expoziție, MNAR, Secția de Artă medievală românească, august–octombrie 1999, cat. 11.

чадни(х) (Această icoană au făcut-o Gligorie și soția sa Sofonie și copiii).²⁹

48. *Sfântul Gheorghe omorând balaurul*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII; donată de Ioan, soția sa Nastasia și copiii lor. Se află la MNAR București; achiziționată din București în 1966.

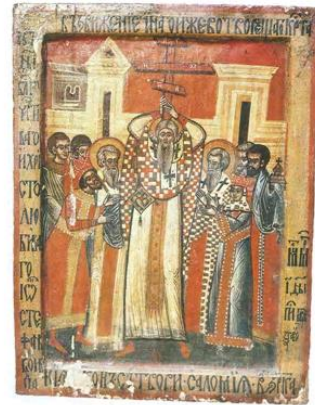
Inscripții în slavonă: 1. numele sfântului, pe cadrul superior – *СѢТЫ МЧ(К) ГИѠРГІЕ* (sic!); 2. text de danie, pe cadrul inferior – + *Сїа икона сътвори ИѠнъ и подрожд[їе] его Настасїе и чадн[их]* (Această icoană au făcut-o Ioan și soția sa Nastasia și copiii).³⁰

49. *Pogorârea Sfântului Duh*, sfârșitul sec. XVI–începutul sec. XVII, donată de Coște și soția sa Vasca. Provine de la biserica din satul Hurjuieni, com. Gălănești, jud. Suceava, și se păstrează la mănăstirea Sucevița, în depozitul de artă religioasă al Arhiepiscopiei Sucevei și Rădăuților, jud. Suceava.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – *СѢШЕСТВІА СВЕТАГО ДХА* (Coborârea Sfântului Duh); 2. de danie, pe cadrul inferior – *Сїе икона сътвори Коше и подрождї его Васка* (Această icoană a făcut-o Coște și soția sa Vasca).

50. *Înălțarea Sfintei Cruci*, 1612, donată de monahia Salomia și pictată de Gligorie zugrav. Provine de la schitul Văleni–Piatra Neamț și se află în muzeul mănăstirii Bistrița, jud. Neamț.

Inscripții în slavonă: 1. titlul icoanei, pe cadrul superior – *ВЪЗВИЖЕНІЕ Ч(С)НАГО И ЖЕВОТВО РЕЦАГО КР(С)ТА* (Înălțarea cinstitei și de viață dătătoarei cruci); 2. text de danie, pe cadrul inferior, continuat pe laterala stângă și terminat pe jumătatea inferioară a lateralei drepte – + *Сїа*

²⁹ *Ibidem*, cat. 22.

³⁰ *Ibidem*, cat. 21.

[и]кѡнѣ·сѣтвори·Саломїѧ·в[гѣ] (л[кѣт])·ѡ·ѣ·ѣ·к·ѧ· // въ дѣнь бл҃гочи(с)тываго и
Хрїстолюбиваго Іω(н) Стефанъ конвѣда· // мѣ(с) мѣ(р) і дѣнь. Пнѣ(с) Глиг[о]рѣк зсг[р]авоу
(Această icoană a făcut-o Salomia, în anul 7121 [= 1612], în zilele binecinstitorului și de
Hristos iubitorului Io[an] Ștefan [Tomșa] voievod, luna martie, 10 zile. A pictat Gligorie
zugravul).

ȚARA ROMÂNEASCĂ

51. *Maica Domnului cu Pruncul și 10 profeți*, 1512–1513. Provine de la mănăstirea Bistrița–Vâlcea; a aparținut Schitului Păpușa (com. Costești, jud. Vâlcea) și se află și în prezent la MNAR, nr. inv. 11693/i 350.³¹ Icoana are dublă față, dar pictura este grav deteriorată pe revers și iconografia este ilizibilă.³² Această icoană și perechea ei, *Deisis cu apostoli* (vezi nr. 52), erau dispuse, se presupune, între stâlpii care despărțeau naosul de pronaos în biserica mănăstirii Bistrița.³³ Icoana a fost repictată și restaurată în laboratoarele MNAR; inscripțiile se păstrează fragmentar.

Dintre inscripțiile din câmpul central, scrise cu roșu pe fond de aur, se mai păstrează MP (din monogramarea MP ΘΥ = Maica Domnului) și literele Η Ο de la Ἡ Ὁδηγῆτρια (= Îndrumătoarea). Dintre numele profeților, redactate în slavonă, scrise cu roșu pe fond auriu, se mai disting, pe latura stângă – Дав[и]д (David), Єр[е]μ[ι]α (Jeremia) și Дани[ι]л (Daniil).

Inscripție fragmentară descoperită de Al. Efremov pe maforionul Maicii Domnului: в лѣтѣ 7020... (anul 7020 = 1512–1513).³⁴

52. *Deisis cu apostoli*, 1512–1513.³⁵ Provine de la mănăstirea Bistrița–Vâlcea; a aparținut o vreme Schitului Păr (com. Costești, jud. Vâlcea), de unde a fost transferată și se află și în prezent la Palatul episcopal din Râmnicu Vâlcea. Icoana are dublă față, pe revers fiind pictată *Răstignirea Domnului*, dar pictura este grav deteriorată.³⁶ Împreună cu perechea ei, *Maica Domnului cu Pruncul și 12 profeți*, aflată

³¹ Vezi *Arta Țării Românești în secolele XIV–XVI*, Catalogul expoziției de la MNAR, martie–iunie 2001, MNAR, Secția de artă medievală românească, cat. 12 (autor fișă Ana Dobjanschi), p. 52–53; Alexandru Efremov, *Icoane românești*, București, 2002, cat. 7, p. 180–181.

³² Al. Efremov, *loc. cit.*

³³ Idem, *Icoane de la Bistrița Craioveștilor*, în *RM*, 1969, nr. 5, p. 467–470, ref. p. 469.

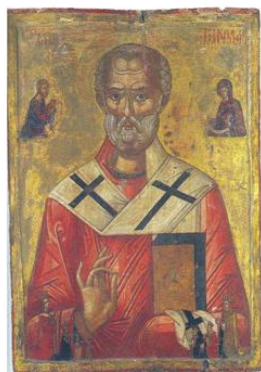
³⁴ *Apud ibidem*, p. 470. Vezi și idem, *Icoane românești*, cat. 7, p. 180.

³⁵ Icoana fiind pereche cu *Maica Domnului cu Pruncul cu profeți* de la MNAR, este atribuită aceleiași perioade.

³⁶ Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 33, il. 14.

azi la MNAR, era dispusă, se presupune, între stâlpii care despărțeau naosul de pronaos în biserica mănăstirii Bistrița.³⁷

Inscripții în slavonă: numele sfinților sunt fie deteriorate, fie repictate; se păstrează textul de pe Evanghelia lui Iisus – *Прїидѣ/кѣ блѣ/в[є]ни Сѣца/ Моег[о]// наслкѣ/доуитѣ/ оугото/ ванное* Veniți binecuvântații Tatălui Meu, moșteniți împărăția cea pregătită vouă [de la întemeierea lumii] – Matei 25, 34).

53

54

55

53. *Sfântul Nicolae cu donatori*, 1517–1518,³⁸ icoană donată de Neagoe Basarab, doamna Milița-Despina și copiii lor Teodosie, Petru, Ioan, Roxanda și Stana. Provine de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș (jud. Argeș). A făcut parte din grupul așa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab,³⁹ aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimănești (jud. Vâlcea). Azi aparține Colecției Patriarhiei Române și se află în custodie la MNAR, nr. cst.1525/5872. Icoană cu portrete de donatori.

Inscripții în slavonă: 1) numele Sf. Nicolae, scris cu roșu pe fond de aur (transpare de sub stratul de pictură din sec. XIX) – *СѦТИ НИКОЛАЕ*; 2) numele donatorilor, scrise cu alb pe fondul veșmintelor personajelor – *КѦ НѦКѦОЕ ВОЕВОД, ФѦУДОСИЕ ВОЕВОД, ПЕТРЪКЪ ВОЕВОД, ИОАН ВОЕВОД;*

³⁷ Vezi *supra* n. 33.

³⁸ Datarea se bazează pe o inscripție din sec. XIX, dispusă în dreapta ramei inferioare, pe strat de pictură recent, reproducă de Victor Brătulescu, *Icoanele de familie ale lui Neagoe Basarab*, în *BOR*, LXXIX (1961), nr. 9–10, p. 775–784, ref. p. 777 (αφ᾽ ἑ = 1517), coroborată cu informații istorice (data morții copiilor lui Neagoe Basarab, Anghelina, Ioan și Petru; v. *Arta Țării Românești*, cat. 14, p. 56, n. 1).

³⁹ V. Brătulescu, *Icoanele de familie*.

гп(д)жа Рокзанда; гп(д)жа Стана; и гп(д)ж(а) Милица (Io Neagoe voevod, Theodosie voevod, Petru voevod, Ioan voevod, doamna Roxanda, doamna Stana și doamna Milița).

54. *Sfinții Simeon și Sava cu donatori*, cca 1522,⁴⁰ donată de doamna Despina-Milița, soția lui Neagoe Basarab, și fiicele sale Roxanda și Stana. Provine de la biserica mănăstirii Argeș (jud. Argeș) și a făcut parte din grupul așa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab,⁴¹ aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimănești (jud. Vâlcea). Azi aparține MNAR, inv. 11344/ i 1.

Inscripțiile în slavonă, sunt scrise cu roșu pe fondul de aur: 1) numele sfinților Simeon și Sava – СѢСЫ СИМЕОН, СѢСЫ САВА (Sf. Simeon, Sf. Sava); 2) numele donatorilor – го(с)[по](д)жж ДЕСПИ(НА) / го(с)[по](д)жж СТАНА / го(с)[по](д)жж РОЖА[Н]А(А).

55. *Coborârea de pe cruce*,⁴² cca 1522,⁴³ donată de doamna Despina-Milița, văduva lui Neagoe Basarab. A făcut parte din grupul așa-ziselor „icoane de familie” ale lui Neagoe Basarab,⁴⁴ aflate o vreme la schitul Ostrov din Călimănești (jud. Vâlcea). Azi aparține MNAR, inv. 11345/ i 2. Icoană repictată în 1801 de zugravul Ilie.⁴⁵

Inscripțiile au fost scrise în sec. XIX, pe noul fond albastru-ceruleum, și sunt redactate în lb. greacă (titlul scenei și numele sf. Ioan Teologul), în română (inscripția de la bază, privind repictarea din 1801) și în slavonă (inscripțiile privind pe doamna Despina). Credem că doar aceste două inscripții în slavonă, dispuse deasupra capului Despinei și, respectiv, în stânga sa, ar putea reproduce textul original din sec. XVI: Блѣдичице прили дѣшо(у) раба твоего:/

⁴⁰ Dată sugerată de lipsa soțului și fiilor doamnei Milița, petrecute înainte de 1522 (v. Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 182; cf. *Arta Țării Românești*, cat. 15, p. 58, care propune 1522–1523).

⁴¹ Vezi *supra* n. 39.

⁴² Compoziția scenei este influențată de iconografia occidentală (icoana putând fi atribuită unui atelier veneto-cretan – vezi tipologia prosopografică a Fecioarei, apropiată de Madonnele italiene) și ea nu se aseamănă nici cu scena *Coborârii de pe cruce a lui Iisus*, nici cu *Plângerea lui Iisus* din iconografia de tradiție bizantină. Titlul scenei a fost dat, probabil, de inscripția în greacă, scrisă în sec. XIX, Η Αποκαθήλω[σις] = scoaterea cuielelor.

⁴³ Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 181; cf. *Arta Țării Românești*, cat. 16, p. 60, dată 1522–1523.

⁴⁴ Vezi *supra* n. 39.

⁴⁵ V. *Arta Țării Românești*, cat. 16, p. 60, n. 2.

Іω(н): Θεοδοσίε воевода/ и принесе сдѣтвѡу ємоу (Stăpână, primește sufletul robului tău Io(an)
Theodosie vovod și adu-l la judecata ta)⁴⁶; гѣ(с)[по]д(ж)а Деспина (doamna Despina).

56. Sfinții Varlaam, Alexe, Omul lui Dumnezeu și Ioasaf, deceniul doi al sec. XVI.⁴⁷ Provine de la biserica mănăstirii Argeșului, unde era amplasată în pronaos, între coloane. Icoană cu dublă față, pe verso fiind pictat un sfânt militar călare, probabil Sf. Gheorghe, repictat în sec. XIX. Atelier cretan. Aparține Muzeului orașenesc Curtea de Argeș, inv. 369 și se află în custodie la MNAR, inv. cst. 5866/1519.⁴⁸

Inscripții în slavonă: 1) numele sfinților, cu roșu pe fond de aur – Гѣѡ Варлаам(а) (sic!), Гѣѡ [...] чавкъ Бѣжи, Иѡаса(ф) (Sf. Varlaam, Sf. [Alexe] Omul lui Dumnezeu, Sf. Ioasaf); 2) texte pe filacterul sf. Varlaam și, respectiv, pe cartea sf. Ioasaf, scrise cu negru – Чѣдо Иѡаса/фѣ ег(а)а ра(з) бога/тѣши тог(а)а/ непода(т)ли(в)/воудеши („Fiule Ioasafe, când te vei îmbogăți, atunci vei deveni mai nedarnic”); реч[е...] на/ хощеть ити /и тажи ѿ/връжетъ/ себе · и въ/зметъ кръ/сть и по/мнѣ [гр]а/[дѣт]... („Zice [Domnul?]: De va voi cineva să meargă [după Mine], acela să se lepede de sine și să-și ia crucea și să-Mi urmeze Mie” – Matei 16, 24).⁴⁹

57. Sfântul Ioan Botezătorul și Maica Domnului cu Pruncul, primele două decenii ale sec. XVI⁵⁰. Provine probabil de la biserica mănăstirii Curtea de Argeș, a aparținut o vreme, în sec. XVIII, bisericii Buna Vestire, com. Domnești, jud. Argeș; azi aparține Casei de cultură-muzeu din Domnești. A fost restaurată „necorespunzător”⁵¹.

⁴⁶ *Ibidem*, cat. 16.

⁴⁷ Emil Lăzărescu, *O icoană puțin cunoscută din secolul al XVI-lea și problema pronaosului bisericii mănăstirii Argeșului*, în *SCIA.AP*, t. 14 (1967), nr. 2, p. 187–199, ref. p. 197–199.

⁴⁸ *Arta Țării Românești*, cat. 13, p. 54.

⁴⁹ Textul de pe filacterul sfântului Varlaam se întâlnește în pictura murală de la Dečani și Ravanica, iar textul de pe cartea lui Ioasaf apare în pronaosul bisericii mănăstirii Cozia. Vezi Ioana Iancovescu, *Viața sfinților Varlaam și Ioasaf – versiuni iconografice românești*, în *Închinare lui Petre Ș. Năsturel la 80 de ani*, coordonat de Ionel Căndea, Paul Cernovodeanu și Gheorghe Lazăr, Brăila 2003, p. 507–517; ref. p. 507–508.

⁵⁰ Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului în pictura de icoane în sec. XVI și o „nouă” icoană din epoca lui Neagoe Basarab*, în *BMI*, an XL (1971), nr.3, p. 87–94. Dată reluată la idem, *Icoane românești*, p. 40–41, cat. 12, și *Arta Țării Românești*, cat. 17 (fișă de Ana Dobjanschi).

⁵¹ Al. Efremov, *Icoane românești*, cat. 12, p. 183.

Inscripții în greacă (numele) și slavonă (text pe filacter) – 1) $\Upsilon[(4\equiv H)] [T[<] _$
 $A\Delta(\equiv*)[\Delta\equiv]:[\equiv H]$ ⁵² și $\Theta\Omega [\Gamma\Lambda]$ (Sf. Ioan Înaintemergătorul, MD); 2) $+в\text{иди}(ш)$ ⁵³ што сѡ/

$л\text{оу}ч\text{ат}е [\dots] \text{ и } з\text{а}[\dots](\psi)\text{ни}е [\dots]\text{т}о\text{ } / \text{ч}т\text{о } л\text{о}ю\text{ } г\text{л}ав\psi\text{ } о\psi\text{ } \text{ѣ}к\text{о}(\chi\text{а}) /$
 $л\text{к}о\text{ } \text{и } к\text{л}и\text{н}ь[\dots] / о\psi\text{ } \text{п}р\text{о}п\text{а}ст\text{ь} \cdot \text{т}ак\text{о} / о\psi\text{ } \text{п}а\text{д}о\text{ш}а\text{ } ш\text{т}о / \text{л}и\text{ } г\text{л}а\text{(в)}\psi /$
 $о\psi\text{ } \text{ѣ}к\text{л}и$ („Vedeți pentru ce vă chinuiți și [...], căci precum capul
 meu au tăiat, ca o piatră în prăpastie, așa au căzut cei care mi-au
 tăiat capul”).⁵⁴

58. *Maica Domnului cu Pruncul* – Glykophilousa,⁵⁵ al treilea sfert
 al sec. XVI.⁵⁶ Provine de la mănăstirea Snagov, jud. Ilfov, aparține
 Colecției Patriarhiei Române, inv. 3614 și se află în custodie la MNAR, inv. cst. 5871/1524.

Inscripții în slavonă: 1) titlul scenei – $\text{Ц} \cdot \text{К} \text{л} \text{о} \text{в} \text{а} \text{н} \text{і} \text{е}$ (Sărutarea); 2) în dreptul îngerului – $\text{Ѧ} \text{Г} \text{Г} \text{Е} (\text{Л})$
 $\text{Г} \text{Н} \text{Ь}$ (Îngerul Domnului).

59. *Sfântul evangelist Matei*, a doua jumătate a sec. XVI⁵⁷. Icoană de
 tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține
 MNAR, inv. 12221/i 878.

Inscripții în slavonă: 1) numele – $\text{С} \text{Т} \text{Ы} \text{ М} \text{А} \text{Т} \text{Е} \text{И}$ (Sf. Matei); 2) text pe
 cartea deschisă – $+ \text{Б} \text{н} \text{и} \text{г} \text{а} / \text{р} \omega (\text{Л}) \text{с} \text{т} \text{в} / \text{а} \text{ І} \psi \text{ Х} \text{в} \text{Ѧ} / \text{с} \text{н} \text{Ѧ} \text{ Д} \text{а} / \text{в} \text{и} \text{д} \text{а} / \text{с} \text{н} \text{Ѧ} //$
 $\text{Ѧ} \text{в} \text{р} \text{а} \text{а} \text{м} / \text{л} \text{ѣ} \cdot \text{Ѧ} \text{в} \text{р} \text{а} / \text{а} \text{н} \text{ь} \text{ р} \omega / \text{д} \text{ы} \text{ И} \text{с} \text{а} / \text{а} \text{к} \text{а}$ („Cartea neamului lui Iisus

⁵² Cuvântul „Prodromos” este prescurtat cu literele coligate și suprascrise.

⁵³ Litera suprascrisă ar putea fi interpretată și ca τ .

⁵⁴ Cf. Al. Efremov, *Probleme ale cristalizării stilului*, p. 89, n. 3.

⁵⁵ Tipul iconografic al Glykophilousei („Dulcea sărutare”) – variantă a mai cuprinzătorului tip al Maicii Domnului a Tandreții – se intersectează, în acest caz, cu cel al „Maicii Domnului a Patimilor”, sugerată de prezența îngerului cu însemnele Patimilor, crucea, sulița și trestia cu burete în vârf.

⁵⁶ Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 44–46, cat. 16, p. 184, datează icoana în intervalul 1563–1565, cu o argumentație destul de convingătoare. Cf. *Arta Țării Românești*, cat. 20, p. 70, cu o datare mai puțin convingătoare la începutul sec. XVI.

⁵⁷ Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Românești*, cat. 27, p. 85. Cf. Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 46, cat. 17, p. 184.

Hristos, fiul lui David, fiul lui Avraam. Avraam a născut pe Isaac...” – Matei 1, 1–2).

60. *Sfântul evanghelist Marcu*, a doua jumătate a sec. XVI⁵⁸. Icoană de tâmplă, din registrul *Marea Deisis*. Proveniență necunoscută; aparține MNAR, inv.11424/i 91.

Inscripții în slavonă: 1) numele – СѦМЪ МАРКО (Sf. Marcu); 2) text pe cartea deschisă – ЗАЧЕЛО/ ЄВ(Г)ЛІІ/А ІУ Х(С)В/А СНА БЖ/ІА. ІАКОЖЕ Є(С)Т ПИСАНО/ ВЪ ПР(О)РОЧЬУХУ СЕ/ ЯЗЫ ПОСИЛА АГГЛА М/ОЕГО: („Începutul evangheliei lui Iisus Hristos, fiul lui Dumnezeu. Precum este scris în proroci: «Iată Eu trimit îngerul Meu...» – Marcu 1, 1–2).

⁵⁸ Adoptăm datarea mai extinsă propusă de Ana Dobjanschi în *Arta Țării Românești*, cat. 26, p. 83. Cf. Al. Efremov, *Icoane românești*, p. 46, cat. 18, p. 184–185.

Abrevieri

- AT* – *Ars Transsilvaniae*, Cluj-Napoca
BMI – *Buletinul Monumentelor Istorice*, București
MO – *Mitropolia Olteniei*, Craiova
MNAR – Muzeul Național de Artă al României, București
RM – *Revista Muzeelor*, București
RRHA.BA – *Revue Roumaine d'Histoire de l'Art. Série Beaux-Arts*, Bucarest
SUBB – *Studia Universitatis Babeș-Bolyai*, Cluj-Napoca
SCIA.AP – *Studii și Cercetări de Istoria Artei. Seria Artă Plastică (1953–1997)*, București